

Tussen 's-Heerenwagenweg en Danne te Breukelen

4. Geschiedenis van brouwerij "De Vijfhoek"

Henk J. van Es
Griftenstein 19, 3621 XJ Breukelen

De plaats van de brouwerij

De straat die tegenover het pleintje tussen Arbeidsbureau en Postkantoor naar de Vecht loopt, heet Brouwerij. Dat is een historische naam, want al vanaf de 16de eeuw tot diep in de 19de eeuw is hier de toegangsweg naar bierbrouwerij "De Vijfhoek" geweest.¹ Voorbij de brandweergarage, die in de boomgaard van de vroegere brouwerij staat, staan aan de rechterkant van de weg vier gebouwen (zie Afbeelding 1). Dat waren de pakhuizen van de familie Kasteleyn, die in 1841 aan de Brouwerij een graanhandel was begonnen en er nog zo'n 30 jaar bier heeft gebrouwen.

Het zeer fraaie en goed onderhouden eerste pakhuis, sedert 1958 het kerkgebouw van de Breukelse Gereformeerde Gemeente (aangesloten bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland), draagt het jaartal 1890 in de gevel. De gebroeders Anne Marinus en Jan Kasteleyn hebben het in dat jaar als stal en graanopslagplaats laten zetten op de plek waar tot 1889 een oude schuur van de brouwerij had gestaan (zie Afbeelding 5, nr. 24 en Afbeelding 7, nr. 1544). Bij de monumenteninventarisatie door de provincie Utrecht in 1992 kreeg de architectuur wat betreft bouwtype en detaillering een hoge waardering; de gaafheid werd zelfs zeer groot genoemd. Opvallend zijn de ontlastingsbogen van grijze steen, de boogvelden met twee kleinere gekoppelde ontlastingsbogen, de met grijze steen omkaderde spaarvelden en de sierankers in de voorgevel.

De volgende drie pakhuizen zijn ouder en wat minder fraai dan het eerste. Ze zijn helaas langdurig sterk verwaarloosd. De eerste twee zijn in 1885 als stal en pakhuis gebouwd, eveneens op de plaats van een oude schuur van de brouwerij (zie Afbeelding 5, nr. 23 en Afbeelding 7, nrs. 1545 en 1546). Het laatste pakhuis aan de Vecht is omstreeks die tijd verbouwd en staat op de plaats van het oude brouwhuis (zie Afbeelding 5, nr. 22, Afbeelding 6 en Afbeelding 7, nr. 1547). In de gevel is een stenen vijfhoek aangebracht, die de herinnering aan de oude naam van de brouwerij levend houdt. Bij de monumenteninventarisatie in 1992 werden deze pakhuizen architectonisch als redelijk waardevol bestempeld en werd de gaafheid van hoofdvorm en detaillering zelfs als zeer groot gekwalificeerd. Ze hebben drie-assige tuitgevels met een iets risalerende (= uitstekende) middenpartij, waarin dubbele deuren met daarboven getoogde luiken op de verdieping.

De drie laatstgenoemde pakhuizen zijn in 1961 en 1964 met elkaar verbonden door er twee opslagruimten van één bouwlaag met een plat dak tussen te bouwen. In 1976 werden deze pakhuizen het eigendom van de Gemeente Breukelen. Die heeft ze gebruikt als garage en opslagplaats voor de Dienst Gemeentewerken. Het middelste pakhuis is van 1977 tot 1994 verhuurd geweest aan Scouting-Niftarlake, die er een troepluis had. De padvinders bouwen nu een nieuw onderkomen in de oude gymzaal aan de Stationsweg. Als ze dat hebben betrokken, kunnen de panden aan de Brouwerij worden ontrend en voor andere doeleinden gebruikt. Een goede onderhoudsbeurt of zelfs restauratie zal dan zeker noodzakelijk zijn.

Afb. 1. De pakhuizen aan de Brouwerij. Het eerste pakhuys, de fraaiste en jongste van de vier, is nu kerkgebouw.

Overwogen wordt het kantoor van Gemeentewerken en enkele afdelingen van de secretarie erin onder te brengen. Architect C. Smit stelde op 1 december 1993 aan de raadscommissie Openbare Werken voor de pakhuizen af te breken en enigszins in de oude stijl te herbouwen. De zijgevel aan de Vecht wilde hij "versieren" met een glazen uitbouw in het midden. We hopen dat de Gemeenteraad deze plannen zal wijzigen, want bij afbraak en herbouw gaat de fraaie gevelstructuur en het oude metselverband onherroepelijk verloren. Restauratie hoeft bovendien niet duurder te zijn dan herbouw. Een glazen uitbouw aan de Vechtzijde is strijdig met het nederige karakter van de zijgevel en zou de totaalaanblik van dit Vechtgedeelte met zijn monumentale gebouwen ernstig verstoren. Het zou daarom veel en veel beter zijn als de beschikbare financiële middelen gebruikt worden voor een stijlvolle restauratie, waarbij het karakter van deze historische panden, ook bij een kantoor- of woonbestemming, voor Breukelen behouden blijft.

De ouderdom van de brouwerij

Het is niet bekend wanneer deze Breukelse brouwerij is gesticht, maar waarschijnlijk is hij er al vóór de 16de eeuw geweest. In een document uit de eerste helft van de 16de eeuw kwam Arie Manten op die plek de naam Jan Dircksz, brouwer, tegen.

Er is in Broeckland een stenen vuurdoover uit de 15de eeuw opgegraven met aan de onderkant het teken van de vijfhoek.² Arie Manten legde een relatie tussen de kleibakker en de brouwer te Breukelen, die waarschijnlijk dezelfde vuurplaats en hetzelfde kenteken hebben gebruikt.²

Afbeeldingen 3 en 4). Toen in 1675 de grond voor de latere buitenplaats "Boom en Bosch" werd gekocht, was zijn zoon Jan Jacobs Brouwer eigenaar van deze brouwerij.⁷ Op de kaart van Bernard de Roij uit 1681 staan op de plaats van de brouwerij twee gebouwen aan de Vecht en is het huis aan de Danne eigendom van "De Brouwer tot Breuckelen".

Die brouwer is Jan Jacobs van der Horst, want op 18 december 1682 verscheen voor schout en schepenen "Jan Jacobsz van der Horst, onsen inwoonder en medeschepen deses gereghte, als man en vooght van Elisabeth Marcenier syne huysvrouw (. . .) ende bekende bij desen te transportereren ende in eygendom over te geven aen Carel en Jacob Jansz van der Horst sijne comparantes beyder soonen, een huysinge en erve en boomgaert mitsgaders brouhuys, brouwketel ende alle verdere gereetschappen dat tot de brouwerije behoorende ende gebruyckende is (. . .) gelegen aenden dorpe in dese onsen voorsz. gereghte van breuckelen streckende voor uyt de reviere de Veght westwaerts op tot aen den damdijck toe daer suytwaerts den heere vice admirael de ruyter en noortwaerts de kinderen van de heer Johannis van der Voort en de erfgenamen van Jan Gijsbertsz Kaan".⁵ Die vice-admiraal was Engel baron De Ruyter, de zoon van Michiel Adriaensz de Ruyter. Van 1680 tot 1683 was hij eigenaar van de buitenplaats "Ruyter-Veght", die later de naam "Boom en Bosch" kreeg. Ten noorden van de brouwerij lag een stuk grond, dat de kinderen Van der Voort van Maria de Geer hadden geërfd. Het terrein op de hoek van de Danne, "een ledig erf waar eertijds een huysinge op gestaen heeft" had Jan Jacobs van der Horst ruim twee weken eerder, op 1 december 1682, verkocht aan de heer Johannis van der Voort, koopman te Amsterdam.⁸

In 1682 was dus de volgende generatie Van der Horst aangetreden als brouwers te Breukelen. De naar hun grootvaders Marcenier en Van der Horst genoemde broers kregen het benodigde geld door op 3 maart 1683 een bedrag van f 2400 te lenen van Jannetje van der Horst, weduwe van Dirck Witjens te Amsterdam. Ze gaven daarvoor hun huis, erf en brouwerij met toebehoren als hypotheek.⁹ Op 4 juli 1683 moesten ze nog een plecht van f 1200 op hun brouwerij vestigen, omdat hun vader dit bedrag op 23 oktober 1669 op een obligatie van de Diakonie te Breukelen had geleend.¹⁰ Overigens rustte er ook nog een hypotheek uit 1632 op, voor het toen van Annichje Verslijk geleende bedrag van f 300. De broers Carel en Jacob van der Horst leenden in 1686 nog een bedrag van f 1000 van de weduwe Witjens en gaven daarvoor het Regthuys te Breukelen als onderpand.¹¹

De financiële lasten waren kennelijk te zwaar, want in 1699 verkochten Carel en Jacob de brouwerij aan hun neef Jacob Peterse van der Horst.¹² Bij de koop was ook inbegrepen "de Schuyt daar het mout mee na de molen gebracht werdt, alsmede de speelwagen ende sijle". Carel en Jacob bleven echter hun bedrijf uitoefenen, want voortaan huurden ze de brouwerij. Op de Open Rechtsdag van 21 februari 1700 eisten ze van de schout Jacob de Kinderen betaling van rekeningen voor aan hem geleverde bier en turf.¹³ Carel heeft zich nadien uit de brouwerij teruggetrokken, want zijn naam komt in 1703 niet meer voor als huurder.

Jacob Petersz van der Horst had in 1703 de helft van zijn brouwerij verkocht aan Jochem van Veen, bierbrouwer te Kockengen. Toen diens weduwe, Weyntje van Zijl, in 1711 de bezittingen van haar onmondige kinderen moest veilig stellen, werd ze gedwongen de halve brouwerij te Breukelen op 16 mei 1711 publiek te verkopen. Jacob Janssen van der Horst, die deze helft voor f 400 per jaar van haar huurde, kocht die toen voor f 3800. De andere helft kocht hij op 22 mei 1711 voor f 3000 van zijn neef Jacob Petersen van der Horst.¹⁴ Volgens de koopvoorwaarden bestond de brouwerij toen uit een woonhuis met erf en boomgaard, een brouwhuis en "het getimmer van schuur en bergh". De grond was allodiaal, dus vrij bezit, behalve het zuide-

lijke deel van "het Ackertje of 't boomgaartje" dat leenroerig was aan "den Huyse van Nyenrode".

Aan die boomgaard grensde de tuin van Boom en Bosch waarop een orangerie was gebouwd, maar Jacob Janssen van der Horst mocht geen aktie ondernemen als "aan de zijde van de Hr. Boendermaker 't orangehuys te verre gestelt mochte sijn op de grond van de Brouwerij". Tot de inventaris van de brouwerij behoorden toen: "9 hele tonnen, 445 halve tonnen of half vaten, 56 vierendeels, 33 vloten, 32 sacken, de bierschuyten ende het haire cleed".

De brouwerij in de 18de eeuw

Vanaf 1711 was Jacob Janssen van der Horst alleen eigenaar van de brouwerij. Hij had daarvoor een lening van f 4500 verkregen van Anna Pergens van Nijenrode.¹⁵ Hij loste die af in 1717, nadat hij en zijn vrouw Jannichje Gosens Kaan een nieuwe hypotheek van f 4000 hadden verkregen van Gerrit Jacobsen Bogert.¹⁶ Deze hypotheek loste Jacob in 1741 af. Hij moest soms lang op zijn geld wachten, want de f 23 voor "bier bij het proberen der brandspuyt" over de jaren 1726 - 1730 werden hem pas in 1731 door het Gerecht uitbetaald.¹⁷ Op 6 maart 1749 liet Jacob door notaris mr. Willem van Oudenallen een testament maken, waarin hij zijn achterkleindochter Jannetje van de Haar tot erfgename van de halve brouwerij benoemde.

Jacob Janssen van der Horst werd in 1752 opgevolgd door zijn 58-jarige zoon Jan Jacobsz van der Horst,¹⁸ die de brouwerij op 21 december 1761 voor f 6000 verkocht aan zijn kleindochter Jannetje van de Haar, die intussen gehuwd was met Hendrik Bulsink.¹⁹

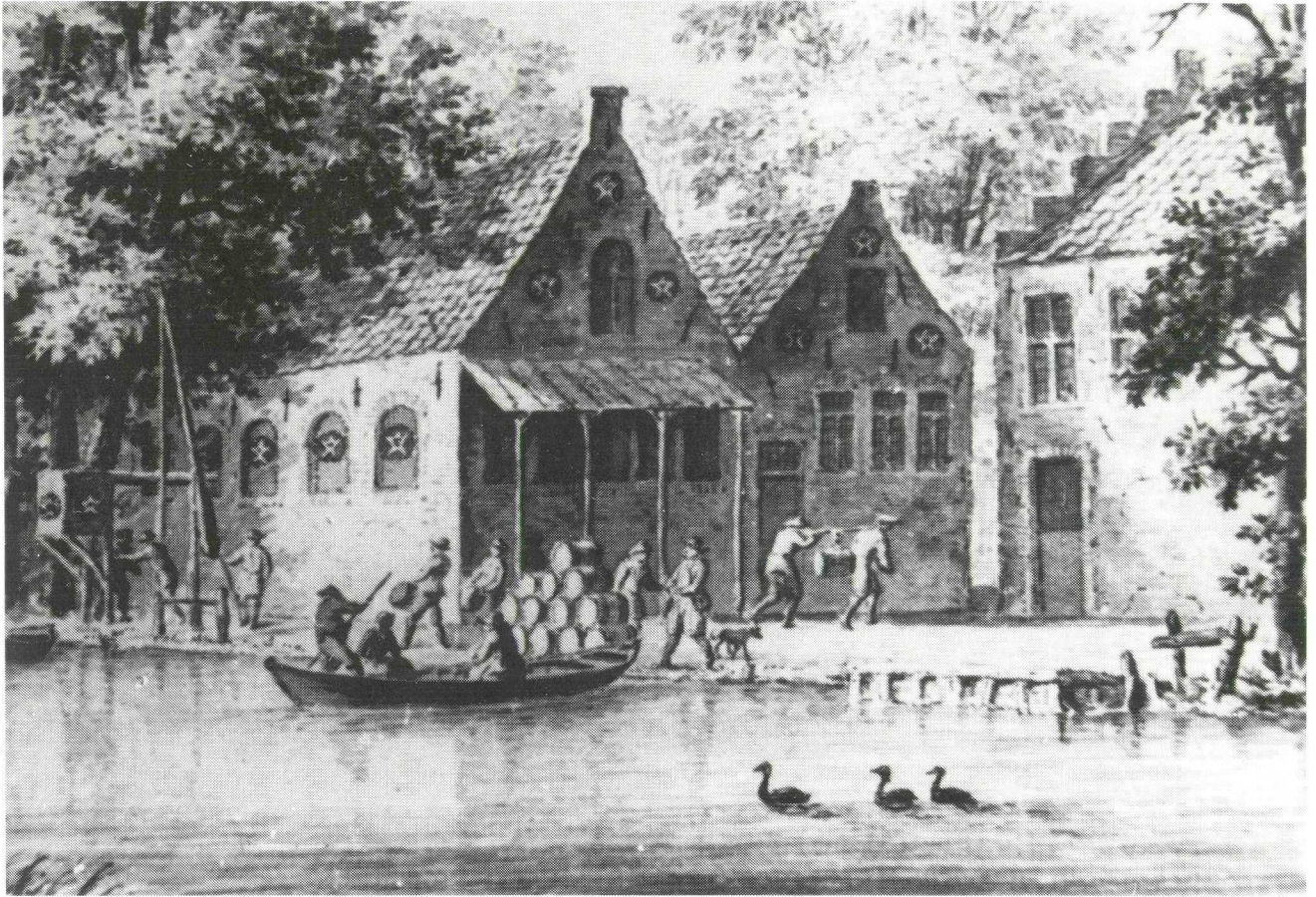
Tegen betaling van f 3000 werden zij eigenaar van: "Huijs en Erve sijnde een bierbrouwerij met sijn brouw- en pakhuijs, berg en schuur en annexe Tuijn, Steeg en boomgaard, mitsgaaders kopere brouwketel, koelbakken, gijlkuijpen, werkkuijpen en onderbak, het vaatwerk soo groot als kleijn, de bierwaagen, alle brandhout in de berg of elders, de bierschuijt met sijn toebehoren en verder alle gereedschap dat tot de brouwerij behoort niets uijtgesondert (. . .) allodiaal vrij goed, behalve de suijtzijde van de boomgaard die drie roeden breette overdwars gerekent van off uyt de gemeyne sloot tussen de Heer Tersmitten en hem comparant, leenroerig aan den Huyze Nijenrode is". Uit deze omschrijving blijkt, dat de brouwerij behalve het woonhuis nog twee gebouwen en een schuur telde en dat er een bergplaats voor brandhout was. Het vuur onder de ketels werd dus met hout gestookt, maar later lezen we ook over turf als brandstof. De vaten met het brouwsel konden zowel over land als over water naar de klanten worden vervoerd. Tussen de steeg of toegangsweg en de buitenplaats Boom en Bosch lag de boomgaard, zoals ook in het begin van de 20ste eeuw nog het geval was.

De brouwerij werd ook in de 18de-eeuwse beschrijvingen van de streek genoemd. Polderman citeerde wat in twee boeken²⁰ over Breukelen en zijn brouwerij staat. De anonieme auteur van de "Geheym-Schrijver"²¹ vermeldde in 1759 zelfs de naam van het bedrijf: "Brouwerij De Vijfhoek levert zeer smakelijk en goed bier".

Brouwer Cors de Jong

Hendrik en Jannetje Bulsink verkochten na twee jaar hun brouwerij aan Cors de Jong,²² die het bedrijf van 1763 tot 1797 heeft geleid. In 1768 verkocht

Afb. 3 (op de bladzijde hiernaast). Gewassen pentekening door Dirk Verrijk (1734 - 1786) van de Brouwerij te Breukelen (A.G. Schulte, 1993. Tekeningen en Schetsen; de Provincies Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland. Canaletto, Alphen aan den Rijn, nr. 44, blz. 103).

Afb. 4. Pentekening van onbekende tekenaar van de brouwerij te Breukelen.

hij de zuidelijke strook van zijn boomgaard aan Willem van Loon, die twee jaar tevoren eigenaar was geworden van Boom en Bosch. De strook begon aan de Vecht naast "een paal daar een Watergood op leyt" en liep "van daar langs de voornoemde Boomgaard tot aan den dijk van de Sogenaamde Kerkweg en aldaar uytkomende met de breetten van 5 roeden, ofte de helft van de Boomgaard" (zie Afbeelding 5, nr. 47). Die strook was "van voren tot agteren met 3 roeden Leenroerig aan den Huysen van Nijenrode, gerekend uyt de gemenen sloot van de Heren verkoper en koper, en het overige gedeelte vrij alodiaal goed".²³

De "paal waarop een watergoot ligt" moet het "toestel aan de waterkant" zijn, waarop Polderman in zijn artikel¹ wees. De tekening van de brouwerij omstreeks 1770 die hij erbij voegde, geeft een aardig beeld van de gebouwen en activiteiten bij de brouwerij van De Jong. Daarom drukken wij het belangrijkste gedeelte daarvan hierbij nog eens vergroot af (Afbeelding 4). Er zijn twee gebouwen zichtbaar op de plaats van de huidige pakhuizen; het derde gebouw met de trapgevel staat ongeveer op de plek waar in 1882 een nieuw woonhuis verrees. De brouwer wist al wat reclame was, want de passagiers van de uit Amsterdam komende trekschuiten konden 12 keer de vijfhoekige ster waarnemen op de stellage voor de watergoot naar het brouwhuis en in de ramen en gevels van de twee bedrijfsgebouwen. Het is een levendig bedrijf, want bij de stellage zijn drie mensen water aan het putten, en op de kade zijn zes mannen bezig waarvan er vier met vaten sjouwen en twee een voor de wal komende schuit opwachten.

In later tijd zal het er niet meer zo bedrijvig zijn geweest, want door de oorlogsomstandigheden gingen de zaken minder goed. De schade van 110 gulden en 10 stuivers bij de doortocht der Pruisen in 1787 kreeg Cors de Jong pas in 1791 gedeeltelijk van de provincie vergoed.²⁴

In 1794 liet De Jong bij de schout registreren²⁵ dat hij bij de Edel Mogende Heeren Staaten van Utrecht een verzoek om belastingverlaging had ingediend. Hij vroeg "afschrijvinge van Impost op den Vriese turf als meede wegens het gemaal en Zeegeel²⁶ ter somme van 75 gulden Jaarlijks". Hem werd slechts toegestaan "vermindering wegens de turfpagt tot 1 stuyver per sak in plaats van 1 st. 14 png. per ton". De turf werd per schip aangevoerd, door de turfdragers gelost²⁷ en door beëdigde turfmeetsters of turftonsters geteld.²⁸ Zo verklaarden bijvoorbeeld Geertien Mok en Jans van Schaik op 18 september 1801, dat zij "aan de brouwerij de Vijfhoek uyt het schip van hendrik moraal hebben gelost 632 sakken Vriese turf". Ook schipper Johannis Moraal voerde omstreeks 1800 Friese turf aan voor de brouwerij.²⁹

In 1787 zal er op het terrein van de brouwerij nog een gebouwtje bij gekomen zijn, want op 10 januari van dat jaar gaf Cors de Jong aan schout en schepenen van Breukelen-Nijenrode toestemming om "te stellen of te plaatsen aan het eynde van zijn Eedeles erf een huysie tot Commoditijt voor de Nagtwagt".³⁰ Dat huisje ten gerieve van de nachtwachten zal aan de Dannestraat hebben gestaan, ongeveer waar nu de brandweergarage is.

Brouwer Jacob de Jong

Jacob de Jong, de oudste zoon van brouwer Cors de Jong, woonde in de Klapstraat (nu Herenstraat 40) en zal bij zijn vader het brouwersvak hebben geleerd, want in 1798 nam hij de leiding van de brouwerij van hem over. Hij zal ook een juridische en notariële opleiding hebben genoten, want op 1 mei 1786 was hij door Johan Ortt van Nijenrode aangesteld als schout en gadermeester van Breukelen Nijenrodes Gerecht.³¹ Dat gebeurde op verzoek van schout Joan Stoesak wegens diens hoge leeftijd. Dat ambt leverde Jacob in het gerecht Breukelen-Nijenrode f 115 per jaar op aan "salaris en vacatiën volgens accoord".³² Ook in het Orttsgerecht volgde hij in 1786 Joan Stoesak op.

Nadat de Fransen ons land hadden veroverd, namen de patriotten op 16 februari 1795 de macht van de regenten over en vormden een voorlopige municipaliteit of gemeenteraad.³³ Jacob de Jong bleef op zijn post en diende de nieuwe machthebbers. Op 4 januari 1796 werd hij door de Municipaliteit tot schout benoemd. Hij moest echter een borgstelling geven voor de afdracht aan de provincie van de door hem geïnde belastingen. Omdat de waarde van zijn bezit te gering was voor de vereiste f 13 000, voegde vader De Jong daar f 5000 van de brouwerij aan toe.³⁴ Het jaar daarop zal Jacob zijn vader als brouwer zijn opgevolgd en met hem van woning hebben geruild, want van 1798 af betaalde de schout de f 14 dorpslasten voor het brouwershuis.

Het ambt van schout was in die woelige tijden niet zo gemakkelijk, want de Municipaliteit van Breukelen trad tamelijk onbesuisd op. Zo werden de gerechtsbode, de schoolmeester en de beurtschippers wegens oranjegezindheid ontslagen en vervangen door patriotten. Zelfs eiste zij de pastorie en de Pieterskerk op ten behoeve van de "Roomschesinde Gemeente". Er waren daarom nogal wat weerspannige burgers die het nieuwe gezag niet erkenden. Die werden toen bedreigd met boetes en beslaglegging op hun bezittingen.³⁵

Jacob was waarschijnlijk ten gevolge van de veranderde omstandigheden in financiële problemen geraakt. Daarom zullen zijn ouders hem in 1803, met instemming van zijn drie broers, de brouwerij ten geschenke hebben gegeven. De waarde ervan had hij tevoren door de schepenen Gerrit Veenman, Christiaan van Es en Coenraat Hartman laten schatten. Zij hadden

die op f 15 000 gesteld, maar dat bleek een jaar later veel te hoog te zijn geweest.³⁶ Het heeft dan ook niet mogen baten, want op 8 maart 1804 zette Jacob zijn laatste handtekening als schout van Breukelen-Nijenrode. De deurwaarder legde op 28 maart 1804 namens de beheerders "der Generale Middelen 's Lands van Utrecht" beslag op zijn woonhuis, brouwerij en 11 morgen weiland, om daaruit de niet afgedragen belastinggelden te verkrijgen.³⁷

Bij de openbare verkoping te Utrecht op 5 mei 1804 werd Anthony Reynier Vos voor f 8800 eigenaar van "de bier en moltbrouwerij genaemt de vijfhoek, voorzien van twee groote ketels en koelbakken, geyl en moutkuip met desselfs woonhuys, pakhuys, schuur, paardes, waegens, hooyberg, erf en thuyne met al hetgeene daar op en aard en nagelvast is (. . .) competerende Jacob de Jong gewesen schout en gadermeester over Breukelen Nijenrodes en Orttsgerecht om daaraan te verhalen hetgeen deselve in gemelde gerechten schuldig is gebleven". Het woonhuis in de Herenstraat werd door Jan Zoudeman voor f 2000 gekocht.³⁸

De 11 morgen weiland aan de Broekdijk konden niet geveild worden, want Jacob de Jong had deze landerijen "met houtakkers, tuynhuys, hokken en tillen" op 26 februari 1804 voor f 3100 verkocht aan Joachim Sebastiaan Stroeck en een aanbetaling van f 2000 gekregen. Ten gevolge van het beslag waren de gronden echter nog niet getransporteerd. Het Hof van Utrecht had consideratie met Jacob de Jong en bepaalde op 7 juni 1804, dat het beslag opgeheven en de grond getransporteerd mocht worden als Stroeck de resterende f 1100 aan het Hof betaalde. De opheffing vond plaats op 10 juni, waarna het transport op 17 juni 1804 volgde.³⁹ Het "Departementaal bestuur 'sLands van Utrecht" benoemde op 20 juni 1804 Jacobus Verhoeff tot schout en gadermeester van Breukelen Nijenrodes en Orttsgerechten. Deze overleed al in hetzelfde jaar, waarna Pieter Augustus Voigt zijn functies waarnam en hem op 8 februari 1805 opvolgde.⁴⁰

De brouwers uit de 19de eeuw

Anthony Reynier Vos is bijna 14 jaar eigenaar van de brouwerij geweest. In 1809 werd hij als schepen aangewezen voor "het opnemen van den staat der inwoonderen".²⁶ In vier dagen was hij "het hele geregt rond geweest" en had daarvoor een vergoeding van f 12 ontvangen. In 1811 gaf hij zijn "bierbrouwerij met het woonhuis, pakhuizen, erven en tuin, gemerkt nr. 71" als onderpand aan Ferdinand van Collen Fzn voor een lening van f 2000 à 5% rente per jaar.⁴¹ Op 30 oktober 1817 machtigde brouwer Vos⁴² zijn vrouw en zwager om "de affaire en negotie door hem geëxerceert wordende uitte oefenen en te continueren, alle goederen te verkopen".

Dat laatste gebeurde op 31 januari 1818 "ten huize van Jan de Kruyff in het Staate Wapen". Blijkens de omschrijving in de veilcondities was het aantal gebouwen sedert 1804 aanmerkelijk toegenomen, want verkocht werd: "een capitale Bier en Mol[t]brouwerij genaamd de Vijfhoek met desselfs hegte, sterke en weldoortimmerde gebouwen, woonhuis, stalling, wagenhuis, schuur, pakhuizen en verder gebouwen, tuinen etc.". De nieuwe eigenaar werd Isaac Dankerts, steenkoper te Amsterdam, die f 12 250 voor de brouwerij betaalde.⁴³

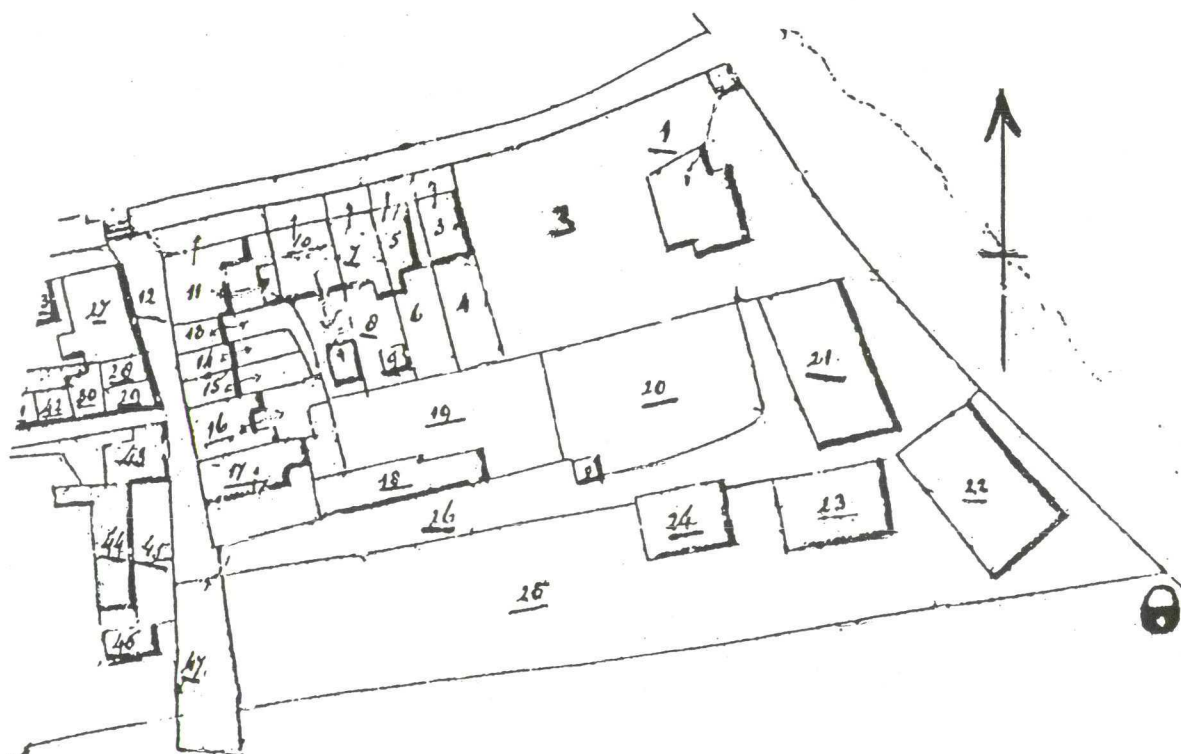
Wanneer hij hem verkocht heeft aan Jacobus Jarman Jr is mij niet bekend, maar bij de invoering van het kadaster in 1832 was die de eigenaar. Op de 4696 m² van de brouwerij stonden toen twee woonhuizen, een brouwhuis en twee schuren (zie Afbeelding 5).

Jarman was behalve brouwer ook steenkoolhandelaar en van 1833 tot 1835 zelfs gemeente-ontvanger.⁴⁴ Daarom zamelde hij in januari 1833 "de vrijwillige giften ten behoeve van de bezettingen van de citadel van Antwerpen" in, welke collecte f 201,95 "en een klein vreemd zilverstukje" opracht. Daarom ook hield de gemeentelijke "Commissie tot uitdeeling der spijzen" van 2 januari tot 15 maart 1834 iedere dinsdag, donderdag en zaterdag

"des voormiddags ten half 12 uren uitdeeling aan de Brouwerij van den Heer Jarman alhier".

In 1837 werd Gerrit Cornelis van Hattem van Veen de eigenaar van de brouwerij,⁴⁵ op 3 september 1840 Adrianus Justinus Wernink. De laatste was niet alleen bier-brouwer maar ook azijnfabrikant. Toch had hij bedrijfsruimte over, want op 2 april 1841 verhuurde hij voor f 100 per jaar twee zolders aan Cornelis Kasteleyn "koornkooper wonende in de Achterstraat". Kasteleyn gebruikte de zolder boven de bierkelder en die boven de stal en het koetshuis. Daarvoor mocht hij te allen tijde "zoo met wagen, paarden als te voet" gebruik maken van de Laan en "vrij lossen en afschepen op en van de wal en den steiger aan de rivier de Vecht".⁴⁶

Nog voor het einde van dat jaar kocht Kasteleyn voor f 12 000 de "Bierbrouwerij en Azijnmakerij genaamd de Vijfhoek, geteekend Nommer 71, bestaande uit een Heerenhuizinge met mouterij, een groot annex gebouw waarin de Bierbrouwerij met een pakhuis, een Rosmolen, een Koetshuis met Paardenstal, voorts een gebouw waarin de azijnmakerij met bergplaats en verder getimmerte".⁴⁷ Cornelis liet een huis (Afbeelding 5, nr. 20) tot

Afb. 5. Fragment van de kadastrakaart Breukelen-Nijenrode Sectie C uit 1832. Nr. 1 = huis en erf (Vecht en Dam) 8 roeden 30 el, kl. 5, f 255; nr. 2 = tuin 7 r 40 el; nr. 3 = huis en erf 98 el, kl. 17, f 33; nr. 4 = tuin 1 r 12 el; nr. 5 = huis en erf 1 r 5 el, kl. 16, f 39; nr. 6 = tuin 97 el; nr. 7 = huis en erf 97 el, kl. 14, f 57; nr. 8 = tuin 89 el; nr. 9 = schuur 16 el; nr. 10 = huis en erf 2 r 40 el, kl. 13, f 66; nr. 11 = huis en erf 2 r 50 el, kl. 12, f 80; nr. 12 = de Gemeente Breukelen, weg 2 r 60 el; nr. 13 = huis en erf 76 el, kl. 17, f 33; nr. 14 = huis en erf 76 el, kl. 17, f 33; nr. 15 = huis en erf 80 el, kl. 17, f 33; nr. 16 = huis en erf 2 r, kl. 13, f 66; nr. 17 = huis en erf 2 r 10 el, kl. 11, f 90; nr. 18 = schuur en erf 1 r 50 el, kl. 21, f 15; nr. 19 = tuin 4 r 30 el; nr. 20 = huis en erf 5 r 70 el, nr. 21 = huis 2 r 90 el, samen kl. 1, f 156; nr. 22 = brouwerij 3 r 40 el, nr. 23 = schuur 1 r 76 el, nr. 24 = schuur 1 r 30 el, samen f 450; nr. 25 = tuin 23 r 10 el; nr. 26 = erf en laan 8 r 80 el; nr. 47 = de Gereformeerde Kerk, weg 2 r 10 el. De afkorting kl. = klassering. Er waren 23 belastingklassen voor gebouwde eigendommen; kl. 1 kostte f 555 per jaar, en kl. 23 slechts f 1 per jaar.

schuur verbouwen, die in 1848 weer werd vervangen door een woonhuis. De azijnmakerij (Afbeelding 5, nr. 24) liet hij veranderen in een schuur en twee woningen.

Cornelis Kasteleyn was in 1798 in Breukelen-Nijenrode geboren, trouwde met Matje de Groot en kreeg zes kinderen. Van 1839 tot zijn overlijden op 20 februari 1858 is hij gemeenteraadslid geweest. In de raadsvergadering van 9 maart 1858 herdacht burgemeester Jhr. Mr. J.P.A.L. Ram hem en zei dat de overledene "zich zoowel door zijnen ijver als bereidvaardigheid onzer aller hoogachting waardig gemaakt had".

Cornelis was primair graanhandelaar, want op 27 augustus 1845 verleende het gemeentebestuur hem voor dat jaar een "Patent als Meelverkoper om alle soorten van Graanen die geschikt zijn tot Beestenvoeders te mogen doen malen en verkopen".⁴⁸ Met zijn zwager, schipper Arie de Groot, heeft hij de brouwerij geëxploiteerd. Volgens het eerste gemeenteverslag, dat op 13 mei 1852 door de raad werd vastgesteld, was er in 1851 "eene bierbrouwerij die een redelijk debiet heeft en die gedreven wordt door twee personen". Volgens het verslag over 1852 is er "Een bierbrouwerij gedreven door Arie de Groot, die een redelijk bestaan oplevert en bewerkt wordt door twee personen". Na het overlijden van zijn vader zette de toen 20-jarige Anne Marinus Kasteleyn het bedrijf voort, waarbij hij later geholpen werd door zijn acht jaar jongere broer Jan. Tot omstreeks 1870 hebben zij bier gebrouwen.⁴⁹ Daarna hebben zij zich alleen nog bezig gehouden met de graan- en veevoerhandel.

Graan- en veevoerhandel Kasteleyn

Anne Marinus Kasteleyn werd op 26 januari 1870 met 41 van de 64 in Breukelen-Nijenrode uitgebrachte stemmen tot gemeenteraadslid gekozen.

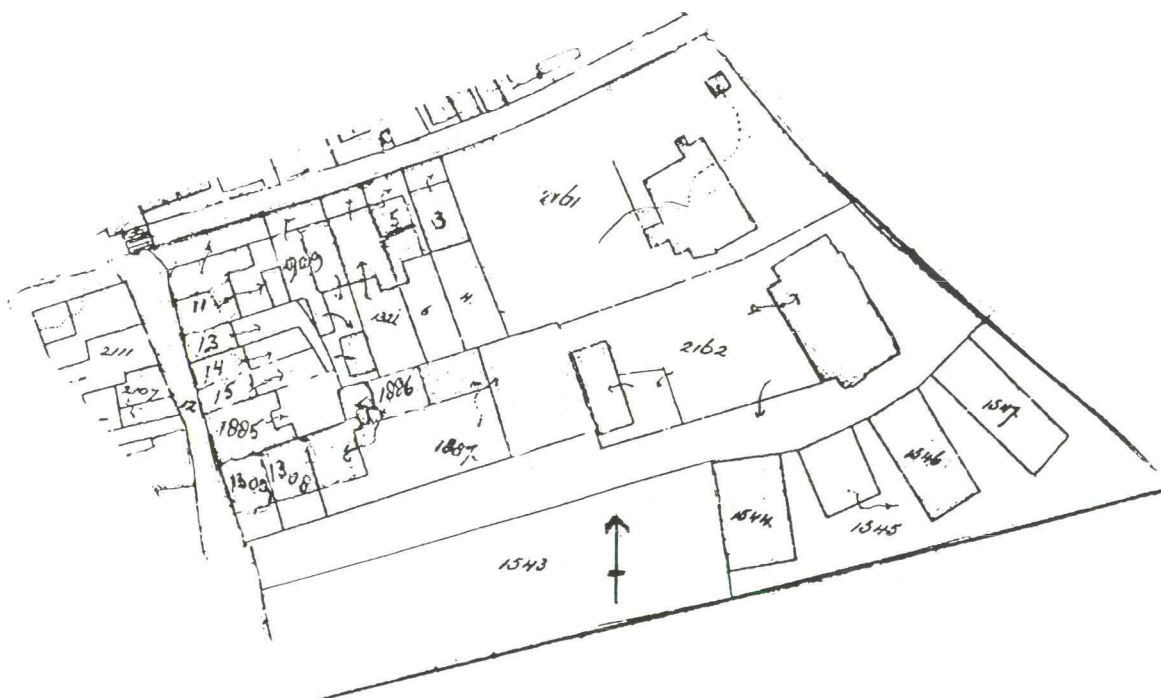

Afb. 6. Het oude brouwhuis met daarachter het herenhuis uit 1882.

Evenals zijn vader is hij dat jarenlang geweest. In 1893 volgde hij de plotse-
ling overleden J.W. de Bruyn als wethouder op. Ook op ander gebied heeft hij
zich voor de gemeenschap ingezet: vanaf 1873 is hij bestuurslid geweest van
de "Spaarbank voor Breukelen en omstreken". In 1874 kwamen het terrein
en de gebouwen van de graanhandel bij het kadaster op zijn naam te staan,
maar hij bracht die in 1881 over naar de vennootschap "Firma de gebroeders
Kasteleyn".⁵⁰ De broers lieten in 1882 het familiehuis (Afbeelding 5, nr. 21)
afbreken en er een nieuw dubbel herenhuis bouwen (Afbeelding 6). Anne
Marinus, die zijn vrouw en twee kinderen verloren had, betrok met drie kin-
deren en een huishoudster het zuidelijke gedeelte. Zijn broer Jan kwam met
zijn vrouw, vijf kinderen, een kinderjuffrouw en een dienstbode van "Buiten-
dorp" naar het noordelijke deel van het nieuwe huis.

In 1882 werd de middelste schuur (Afbeelding 5, nr. 23) gesplitst in een
woonhuis en een pakhuis, die in 1885 werden vervangen door twee pakhui-
zen (Afbeelding 7, nrs. 1345 en 1346). Ook de oude brouwerij (Afbeelding 5,
nr. 22) zal toen bij de nieuwe bebouwing zijn aangepast (Afbeelding 7, nr.
1547). De westelijke schuur (Afbeelding 5, nr. 24), waarin omstreeks 1842
twee woonhuizen waren afgeschoten, werd in 1890 vervangen door een
nieuw gebouw (Afbeelding 7, nr. 1544), dat dienst ging doen als stal, tarwe-
schuur en in 1958 als kerk.

Na het overlijden van Anne Marinus werd de vennootschap in 1907 ont-
bonden en kwam het bezit op naam van Jan Kasteleyn Czn.⁵¹ Toen die in
1915 overleden was, ging de graanhandel over op zijn zoon Jan Kasteleyn
Jr.⁵² Beiden zijn, respectievelijk vanaf 1910 en 1913, bestuurslid van de
"Spaarbank voor Breukelen en omstreken" geweest. Jan Kasteleyn Jr ver-

Afb. 7. Fragment van de kadasterkaart Breukelen-Nijenrode Sectie C uit 1957. Nr. 909 =
huis en erf 2 a 40 ca; nr. 1308 = huis en erf 90 ca; nr. 1309 = huis en erf 80 ca; nr. 1321 = huis
erf tuin 2 a 2 ca; nr. 1543 = moesland 14 a 60 ca; nr. 1544 = stal 1 a 65 ca; nr. 1545 = stal en erf
8 a 95 ca; nr. 1546 = pakhuis 1 a 60 ca; nr. 1547 = pakhuis 1 a 71 ca; nr. 1885 = huis en erf 1 a 97
ca; nr. 1886 = huis schuur tuin 2 a; nr. 1887 = werkplaats en erf 4 a 23 ca; nr. 2161 = huis en
tuin 15 a 40 ca; nr. 2162 = huis garage tuin en uitweg 18 a 75 ca.

enigde in 1918 de twee herenhuizen, liet er aan de zuidkant een woonkeuken aanbouwen en maakte later het huis dat achter in de tuin stond tot garage. Na zijn dood in 1954 werd zijn zoon Anne Marinus Kasteleyn eigenaar.⁵³ Die zette de familierelatie met de "Spaarbank voor Breukelen en omstreken" voort en was van 1946 tot 1954 voorzitter en van 1944 tot 1986 kassier van die bank.

De Kasteleyns hadden een behoorlijk bedrijf, dat voornamelijk meel aan de bakkers leverde, maar ook veevoer en lijnkoeken aan de boeren.

Jan Kasteleyn Jr was een deftig man, die met "meneer Kasteleyn" moest worden aangesproken. Hij was altijd gekleed in een zwart pak en zwarte bolhoed. Op vrijdagmorgen tijdens de kaasmarkt had hij een vaste tafel in café Schuurman aan de Markt om betalingen van de boeren te ontvangen of bestellingen op te nemen. Vaak moest Jan Boekweit die nog dezelfde dag gaan afleveren, waarbij het wel eens laat werd. De klanten werden ook aan huis bezocht. De heer Kasteleyn deed dat per rijtuig aan de oostkant van de Vecht, zijn kantoorbediende Cor van Stam Rzn ging per fiets naar de boeren aan de westkant van het kanaal.⁵⁴

Jan Kasteleyn Jr kocht graan op de beurs in Rotterdam en liet het per schip naar Breukelen brengen. Dat gebeurde veelal door schipper Roos de Jager uit Breukelen, die tweemaal per week op Rotterdam voer. Het graan werd dan gemalen bij Teus Bakker in Breukeleveen⁵⁵, die het met zijn door een paard getrokken schuif kwam halen en als meel weer terugbezorgde. Het werd dan opgeslagen, eventueel gemengd en aan bakkers en boeren uit de wijde omtrek verkocht als broodmeel en veevoer. In het middelste pakhuis bevindt zich nog de mengcilinder met elektrisch aangedreven mengschroef. De cilinder steekt door de zoldervloer, zodat hij boven volgestort kon worden en de meelzakken op de begane grond aan de trechtermond konden worden gevuld.

De in 1881 geboren Johannes Boekweit heeft in dienst van de Firma Kasteleyn 58 jaar lang het meel bij boeren en bakkers in de omgeving afgeleverd, eerst met paard-en-wagen, later met een T-Ford. Zijn in 1906 geboren zoon Jan Boekweit heeft van 1923 tot 1968 bij Kasteleyn gewerkt. Hij reed in een zescilinder Ford vrachtauto, later in een Chevrolet. Hij werkte er met Cor van der Schaft en later met diens broer Ben. Boekweit vertelde me in 1988 dat het wel heel zwaar werk was, zakken met 80 kilo tarwemeel naar bakkerijzolders te sjouwen. Een goede klant als bakker Egberts in Loosdrecht kreeg iedere week wel vijftig zakken meel thuisbezorgd. De tarwe ging in het pakhuis uit 1890. Dat had verhoogde vloeren, want de Vecht trad nog wel eens buiten zijn oevers en dan stond er op het erf van de brouwerij wel 15 cm water. De deuren van het pakhuis draaiden naar binnen, zodat er eventueel een waterkering van zandzakken voor gelegd kon worden. In het tweede pakhuis was de stal voor de zes paarden, die ook op zondag verzorgd moesten worden.

Een lindelaan voerde langs de boomgaard met de schutting naar de Dannestraat, waar een waterpomp van de Gemeente Breukelen-Nijenrode stond. Aan de noordkant van die laan stonden drie woonhuizen en de timmershuur van Griffioen, later van aannemer De Bruin.

Na de komst van boerencoöperaties in Maarssen en Abcoude is het bedrijf van Kasteleyn achteruit gegaan. Meel en veevoer werden toen kant en klaar bij fabrieken in Wormerveer gekocht en door de schippers Luc en Henny Mur in Breukelen voor de wal gebracht. De firma was echter duurder dan Van Muiswinkel op de Loswal of de ABTB in Maarssen. Kasteleyn verwerdte bovendien veel geld op de renbaan in Hilversum. Langzaam aan is de graanhandel verloren gegaan en tenslotte werden de pakhuizen gebruikt voor de opslag van melkpoeder voor het Rijk.

In 1943 verkocht de heer Kasteleyn zijn woonhuis met garage en uitweg aan J. Molenkamp, die in 1940 eigenaar was geworden van het naastgelegen "Vecht en Dam". Molenkamp voegde 30 m² van dit buiten bij het terrein van de brouwerij. Waarschijnlijk heeft de heer Kasteleyn zijn woonhuis

weer teruggekocht, want op 4 mei 1956 boden de erfgenamen van wijlen Jan Kasteleyn de twee woonhuizen en de nog onverbonden pakhuizen met hun erven aan de Gemeente Breukelen te koop aan. Het Gemeentebestuur vond de vraagprijs te hoog, zodat de onderhandse koop niet doorging.

Op 27 februari 1958 vond een openbare veiling van de gebouwen en terreinen plaats. De Gemeenteraad had op 24 februari toestemming gegeven tot de aankoop van het moesland en twee pakhuizen voor maximaal f 25 000. Bij de veiling van de afzonderlijke percelen werden die pakhuizen echter gemijnd door de Gereformeerde Gemeente en door garage Roeleveld. Toen daarna het hele complex onder de hamer kwam, was J. Molenkamp de hoogste bieder en daarmee de nieuwe eigenaar. Hij bood zijn nieuwverworven bezit voor f 75 000 te koop aan, maar vond daarvoor geen kopers. Hij verkocht toen het eerste pakhuis aan de Gereformeerde Gemeente, hoewel de opbrengst minder was dan bij de verkoop als garage. In de brief van 14 maart 1958 aan de Gemeente Breukelen schreef de heer Molenkamp: "Persoonlijk heb ik ook veel meer waardering voor Psalmgezing, dan voor het geraas van motoren".⁵⁶ In deze brief bood hij de voormalige boomgaard voor f 10 000 te koop aan. De gemeente ging op zijn aanbod in en kocht op 1 april 1958 dit terrein, waar in 1983 een brandweergarage werd gebouwd. In 1986 zijn daar bovenop zes woningen gezet. De andere drie pakhuizen werden, evenals het zuidelijke deel van het herenhuis, het eigendom van A.M. Kasteleyn, die een financier had gevonden in de melkrijder Leen Blok.

De noordelijke helft van het herenhuis werd in 1958 verkocht aan de heer A. Oolbekking, die het in 1965 verkocht aan Mr. J.A. Vermeulen. De zuidelijke helft is in 1972 verkocht aan J.A.F. Kuyntjes.

De drie pakhuizen zijn in 1961 en 1964 uitgebreid met twee tussengebouwde pakhuizen van één verdieping met een plat dak. Op 5 november 1974 besloot de Gemeenteraad van Breukelen deze pakhuizen te kopen; dat gebeurde op 30 januari 1976. Sindsdien is er nauwelijks onderhoud aan de pakhuizen verricht, maar misschien is bij een nieuwe bestemming een verantwoorde restauratie mogelijk.

Noten

- 1 H. Polderman, 1987. De Brouwerij. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 2, nr. 1, blz. 4 - 13. Op gezag van wijlen de heer A.M. Kasteleyn situeerde Polderman de brouwerij op de plaats van het dubbele herenhuis. Het brouwhuis stond echter op de plaats van het pakhuis aan de Vecht, dat Kasteleyn het gerstpakhuis noemde (Afbeelding 4). Dat blijkt niet alleen uit het "watertoestel" op de tekeningen uit 1660 en 1770, maar ook uit de aanduiding "brouwerij" in het kadaster bij Sectie C nr. 22.
- 2 A.H. Verroen, 1992. Brokstukken uit het verleden in Broeckland. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 2, blz. 83 - 97.
- 3 E. Munnig Schmidt en A.J.A.M. Lisman, 1982. Plaatsen aan de Vecht en de Angstel. Canaletto, Alphen aan den Rijn, 262 blz., in het bijzonder blz. 233. De daar genoemde derde eigenaar, Jan Gijsen Kaan, is waarschijnlijk per abuis vermeld, want Jan Jacobsen van der Horst was eigenaar tot 1682 en verkocht het perceel toen aan Seigneur Johan van der Voort. De driemaal voorkomende naam "Stoerak" moet "Stoesak" zijn.
- 4 Jacob Jansz Spies wordt op 30.10.1645 beleend met "een boomgaard daer een huis op staende (. . .) gelegen tot Breuckelen in onsen Gerechte bij de Dandijk daer Oostwaarts en Suytwaerts Jacob Jansz Brouwer, Westwaarts den Dandijk (. . .) naest gelegen sijn".
- 5 Archief Dorpsgerechten, Gerecht Breukelen-Nijenrode (Rijksarchief te Utrecht), inv. nr. 365, fol. 78r - 79, transporten d.d. 18.12.1682. Vader Jacob Jansz Brouwer, die tevens schout van het Proosdij-gerecht was, noemde zich ook Van der Horst. Dit blijkt onder andere uit de akte inv. nr. 365, fol. 98v, d.d. 7.11.1683. Daarin lezen we dat wijlen Jacob Jansz van der Horst drie kinderen heeft gehad: Jan, Peter en Anna, waarvan de laatste twee zijn overleden en kinderen hebben nagelaten. Jan Jacobs van der Horst en de nakomelingen van Peeter Jacobs van der Horst, "samen erfgenamen van Jacob Jansz van der Horst, in leven schout van Proosdije, hun vader en grootvader", verkochten toen aan de gezamenlijke erfgenamen van Anna Jacobs van der Horst, weduwe van Lucas

- Gerritsz van Attevelt, "tweederde deel van het erf waar voor desen een huys of herbergh op gestaan heeft alhier bij de Vechtbrugge".
- 6 Zie Polderman, 1987, blz. 7.
 - 7 M.A. Prins-Schimmel, 1984. Boom en Bosch. De geschiedenis van het huis en zijn eigenaren. Uitgave van de Gemeente Breukelen, 32 blz., in het bijzonder blz. 16.
 - 8 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 365, fol. 79, verklaring d.d. 18.12.1682 van verkoop bij koopcedulle op 1.12.1682 voor notaris Wouter Bosch door Jan Jacobs van der Horst aan Sr. Johannis van der Voort, coopman tot Amsterdam.
 - 9 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 365, fol. 84v - 85, Plechtbrief d.d. 3.3.1683, afgelost op 23.3.1707.
 - 10 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 365, fol. 93, d.d. 4.7.1683 en inv. nr. 366, fol. 63v, d.d. 24.5.1707.
 - 11 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 366, fol. 66v, registratie op 24.5.1707 ter bevestiging van een plecht d.d. 17.6.1686 en 20.1.1701. Deze werd afgelost op 26.11.1736. Het Regthuys te Breukelen was in 1664 eigendom geworden van de brouwer Jan Jacobs van der Horst (zie A.A. Manten, 1988. Het Utrechtse gezin van Jan en Cathrijn van Leemput had ook inkomsten uit Breukelen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 3, nr. 3, blz. 81 - 90, in het bijzonder blz. 88).
 - 12 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 365, fol. 243v - 244, transportakte d.d. 27.6.1699.
 - 13 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 361, d.d. 21.2.1700.
 - 14 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 366, fol. 85 - 91, d.d. 22.5.1711, koop- en transportakten van tweemaal een halve brouwerij voor Jacob Janssen van der Horst, waarbij afschriften van de akten d.d. 1.2.1707 en 23.3.1707 betreffende de koop door gerechtsbode Johannis van der Horst en de aflossing door Jacob Petersen van der Horst en Carel van der Horst van een plecht van f 2400 uit 1683.
 - 15 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 366, fol. 91, d.d. 4.6.1711, plecht van f 4500 door Jacob Janssen van der Horst gevestigd op de hele brouwerij; afgelost op 8.3.1717.
 - 16 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 366, fol. 129, plecht van f 4000 à 5% d.d. 2.3.1717 t.b.v. Gerrit Jacobsen Bogert en Neeltje Joosten de Rijk echteluyden. Zij woonden in het buurtschap Kortrijk en verstrekten in 1728 en 1735 ook leningen aan de smidsweduwe Aagje Moolenvliet-Noorland (zie H.J. van Es, 1993. Tussen 's-Heerenwagenweg en Danne te Breukelen (2). Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 8, nr. 2, blz. 101 - 108, in het bijzonder blz. 103).
 - 17 Archief Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 25, Uytzettinge van Dorpslasten en Kostergeld 1720 - 1769.
 - 18 Archief Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 25, Uytzettinge van Dorpslasten en Kostergeld 1720 - 1769. Volgens het Trouwboek van de Gereformeerde Kerk van Breukelen (Rijksarchief te Utrecht, inv. nr. 58) trouwde Jan Jacobs van der Horst "J.M. oud omtrent 20 jaaren" op 18.3.1714 in de kerk te Breukelen met Maria Biksteen "J.D. oud omtrent 26 jaaren".
 - 19 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 368, fol. 130v - 133, Coopcondities d.d. 21.12.1761, transport d.d. 31.12.1761 en plechten van f 1000 t.b.v. Jan Stoesak en Baarent Westerhof. Op fol. 133 staat: "f 6000 tot de helfte, sijnde f 3000, sij de tweede comparante is gerechtigd en haar toebehoorende uit kragte van een testamentaire dispositie van Jacob Jansen van der Horst, haar tweeden comparantes overgrootvader". Het Trouwboek van de Gereformeerde Kerk van Breukelen vermeldt op 18 oktober 1761: "Hendrik Bulsingh, J.M. geboren en wonend te Amsterdam, geassisteerd met zijn vader Dirk Bulsingh meede wonende te Amsterdam en Jannetje van de Haar J.D. geboren en wonend alhier te Breukelen, geen ouders meer hebbende, egter mondig sijnde".
 - 20 Polderman, 1987, blz. 9: Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden uit 1725 en De Tegenwoordige Staat van Utrecht uit 1772.
 - 21 Geheym-Schrijver van Staat en Kerke der Verenigde Nederlanden, beginnende met die van de Provincie Utrecht. Eerste Deel, Eerste Stuk. Uitgegeven te Utrecht bij Jacob Cornelis ten Bosch en te Amsterdam bij Willem Eleveld, boekverkoopers, 1759, blz. 139 - 149.
 - 22 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 368, fol. 164v - 165, transport d.d. 1.11.1763.
 - 23 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 368, fol. 216v, transport d.d. 25.10.1768.
 - 24 H.J. van Leusen, 1986. De schade door Pruisische troepen in 1787 in Breukelen aange-richt. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 1, nr. 3, blz. 100 - 103. Zie ook Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 361, d.d. 4.6.1788 en 29.8.1788.
 - 25 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 369, d.d. 2.7.1794.

- 26 De hoogte van de belasting op het gemaal en het klein zegel werd per gerecht door de provincie vastgesteld. Voor de gerechten Nijenrode, Breukelerweert en Vijfhoeven, die onder de Breukelse Korenmolen vielen, was het jaarbedrag ongeveer f 4000. De vier bakkers en de brouwer betaalden daarvan samen zo'n f 1000 voor het "gemaal", waarna de rest over de bevolking werd omgeslagen. In een desbetreffend stuk uit 1725 staat: "Jacob van der Horst Brouwer tot Breukelen voor zijn brouwers neering over de voorschreven Jaere 225 guldens" [Archief Gerecht Breukelen Nijenrode (Gemeentehuis te Breukelen), inv. nr. 43-1].
- 27 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 369, fol. 94: Request van Christiaan Knijf naar vakante turf- en kalkdragersplaats, die belooft "zowel de Turf- en Kalkschippers, als de opgezetenen volgens schuldige Pligt oprecht en getrouwelijk te bedienen".
- 28 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 370, fol. 4, d.d. 18.6.1799, Akte voor een turfvolster, waarin het intermediair gemeentebestuur aanstelde en de eed afnam van "Fijke de Boer, huysvrouw van Willem Kasting tot meetster of tonster van de turf die in desen geregte werd gelost en ontladen".
- 29 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 361, d.d. 17.3.1791 en inv. nr. 370, fol. 102, 130v en 142v.
- 30 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 369, fol. 164v, d.d. 10.1.1787.
- 31 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 369, fol. 153, d.d. 8.5.1786. In Breukelen-Orttsgerecht was Jacob de Jongh een week eerder, op 28.4.1786, tot schout en gadermeester benoemd (inv. nr. 387, fol. 107).
- 32 Archief Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 26, Uytzettinge van Dorpslasten en Kostergeld, 1770 - 1810.
- 33 Zie H.J. van Es, 1991. De Oude Batterij op boerderij Cromwijk. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 6, nr. 3, blz. 113 - 126, in het bijzonder blz. 122.
- 34 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 369, d.d. 8.3.1796, Registratie van een estimatie door de Municipaliteit van Breukelen Nijenrode "ter borgstelling van den Schout J. de Jong". Jacobs "huys en erve en Coepel" in de Herenstraat werd geschat op f 4500, zijn "7 morgen weylant in Otterspoorbroeksen Polder" op f 3500. De "vaader van gemelde Schout Jacob de Jong den Burger Cors de Jong, Bierbrouwer alhier" verklaarde f 5000 op zijn brouwerij "te versinken en vast te zetten (. . .) ter sekerheyt van de Lantspenningen ten opzichte van de Gaaderinge van gemelte zijn zoon".
- 35 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 361, Notulen gehouden bij de Municipaliteyt van Breukelen, beginnende 20 April 1796.
- 36 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 370, fol. 71r - 73, Estimatie op 10.3.1803 en Extract donatie van de Brouwerij te Breukelen op 18 en 20 maart 1803 voor notaris P.A. Voigt te Breukelen.
- 37 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 370, fol. 97v, d.d. 28.3.1804. Op verzoek van "de Exployteurs der Generale Middelen 's Lands van Utrecht" werd krachtens het voorlopige vonnis van het Hof van Utrecht d.d. 23.3.1804 beslag gelegd op de bezittingen van de exschout Jacob de Jong "om daaraan te verhaalen wat van 's Lands ongelden aan den Lande verschuldigd is gebleven". De eerste afkondiging daarvan werd op zondagmorgen 1 april 1804 na afloop van de morgendienst in de dorpskerk gedaan.
- 38 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 370, Registratie van decreetbrief d.d. 5.5.1804.
- 39 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 370, fol. 102 - 103, Procuratie tot transport d.d. 7.6.1804 en Quitantie of ontslag van den Hove van handstellinge van 11 morgen land d.d. 10.6.1804.
- 40 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 388, fol. 15 en 25.
- 41 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 370, Plecht d.d. 22.2.1811.
- 42 Notarieel Archief (Rijksarchief te Utrecht), inv. nr. 553, akte nr. 88, d.d. 30.10.1817, machtiging voor "zijn echtgenote Mej. Aletta van Scherpenzeel te Breukelen en de Hr. Arnoldus van Scherpenzeel, landeigenaar te Utrecht, om te beheren en bestieren de zaken van hem en zijn huisvrouw".
- 43 Notarieel Archief, inv. nr. 554, d.d. 26.1.1818 en inv. nr. 577, akte nr. 6, d.d. 31.1.1818.
- 44 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, (nieuw) inv. nr. 1, Gemeenteraadsvergadering van 16.3.1832, waarin verantwoording door de gemeente-ontvanger P.C. Graafland over het jaar 1830. Onder de betalingen staat: "J. Jarman voor geleverde steenkool f 21,00". Gemeenteraadsvergadering van 10.1.1833 over een collecte-afdracht aan Jacobus Jarman Jr. Kennisgeving van burgemeester P.A. Voigt d.d. 1.1.1834. Gemeenteraadsvergadering van 25.8.1835 met bericht van Gedeputeerde Staten dat "de heer J. Jarman op deszelfs verzoek eervol is ontslagen als gemeente-ontvanger en in deszelfs plaats is aangesteld de heer Christiaan van Deventer".

- 45 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode (Gemeentehuis te Breukelen), art. 178, Gerrit Cornelis van Hattem van Veen, bierbrouwer, mede-eigenaar Isaac Antonie Luneau, grondeigenaar te Breukelen, nr. 1 - 7.
- 46 Notarieel Archief, inv. nr. 579, akte nr. 20, d.d. 2.4.1841.
- 47 Notarieel Archief, inv. nr. 579, akte nr. 82, d.d. 18.12.1841. De verkopers Adrianus Justinus Wernink en zijn echtgenote Christina Peelen waren eigenaar door koop van de heer Gerrit Cornelis van Veen van Hattem en zijn huisvrouw Geertruida Cornelia Grijns en de heer Isaac Antoine Luneau en zijn echtgenote Jacoba Maria Streessing; getransporteerd op 3 september 1840.
- 48 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 1/2, Raadsnotulen 1839 - 1851.
- 49 Het Bevolkingsregister Breukelen-Nijenrode meldt dat op 21 februari 1870 bierbrouwer Christiaan F. Wiessarch naar Amsterdam vertrekt, waar hij op 2.6.1843 was geboren. Zijn collega Matthijs Broekhuizen was al in december 1868 naar Utrecht gegaan, maar de bierbrouwersknecht Bartholomeus Vervetjes verhuisde pas in 1873 naar Amsterdam. Polderman vertelt in zijn artikel dat men op de produktie van Beiers bier, zgn. hobbier of pils, was overgegaan en daartoe Beierse brouwers in dienst had genomen. Toen één van hen er met f 30 000 bedrijfskapitaal vandoor was gegaan, zou de brouwerij zijn opgeheven.
- 50 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 592, nr. 1 - 10 en art. 689, nr. 1 - 10. Het Bevolkingsregister vermeldt: Anne Marinus Kasteleyn, geb. Breukelen-Nijenrode 26.6.1838, overl. aldaar 1907, gehuwd met Alida M. Schutte, geb. Amsterdam 6.10.1840, overl. Breukelen-Nijenrode 24.5.1877.
- 51 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 889, nr. 41 - 49. Het Bevolkingsregister vermeldt: Jan Kasteleyn Czn, koopman in granen, geb. Breukelen-Nijenrode 27.7.1846, overl. aldaar 2.3.1915, gehuwd met Anna Keetje van Maanen, geb. Wilnis 17.10.1852.
- 52 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 1120, nr. 1 - 9. Het Bevolkingsregister vermeldt: Jan Kasteleyn Jr, geb. Breukelen-Nijenrode 8.11.1883, overl. aldaar 16.8.1954, graanhandelaar, gehuwd met Hendrika Hoogendoorn, geb. Ruwiel 8.7.1883.
- 53 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 2085, dj. 1959 Anne Marinus Kasteleyn, gehuwd met J.C. Loudon.
- 54 Interview in 1988 met mevrouw A. van Stam, 't Heycop 113 te Breukelen.
- 55 De korenmolen van Breukeleveen lag tussen het Tienhovens Kanaal en de Breukeleveense Plas ongeveer halverwege tussen de Herenweg in Breukeleveen en de Looydijk (later Laan van Niftarlake) in Tienhoven. Verschillende leden van het geslacht Bakker zijn er molenaar geweest. In 1937 werd de molen gesloopt en werd er op stoomkracht (later electriciteit) gemalen. Wat nu nog rest van de vroegere malerij draagt de naam "Oudstrijder".
- 56 Archief Gemeente Breukelen 1949 - 1988, inv. nr. A339, aankoop perceel moesland van J. Molenkamp op 14.3.1958.

Oproep: Verkiezing Boerderij van het Jaar 1994

Voor de vierde maal organiseert de Boerderijstichting Utrecht (BSU) de verkiezing van een 'Boerderij van het Jaar'. Daarmee wil zij in brede kring duidelijk maken dat ook in deze moderne, op efficiency gerichte tijd, een agrarisch complex op harmonische wijze in het landschap geïntegreerd kan worden.

Criteria, die de jury hanteert, zijn: (1) Het moet gaan om een boerderij die nog steeds een agrarisch bedrijf is. (2) Het hoeft geen monument te zijn, maar er wordt wel gelet op architectonische waarden zoals eenheid van stijl in hoofdvorm en bijgebouwen. (3) Uit de staat van onderhoud van gebouwen en erf moet de zorg van de eigenaar/gebruiker blijken. (4) De plaatsing van bijgebouwen en voorzieningen en hun vormgeving plus materiaal- en kleurtoepassing, moeten getuigen van aandacht voor het complex als geheel. (5) Die aandacht moet ook blijken uit inrichting en beplanting van het erf, bij voorkeur in samenhang met de situering in het omringende landschap. (6) Cultuurhistorische aspecten van boerderij en plek kunnen mede bepalend zijn in het waarde-oordeel.

Aanbevelingen dienen te worden ingezonden aan Boerderijstichting Utrecht, Mariaplaats 23, 3511 LK Utrecht, vóór eind maart 1994.